

אמנות עברית עתיקה

נפתלי שנייד: "ציורי בית-הכנסת בדורא-אירופוס", הוצאת "גזית"

רך הנפשי לתצורה מצד אחד והמצוה ואימת הקודש שהתבטאה מצד אחר — כתוב בספר — הביאו את האדם היהודי לדי יחס יחס עשיר ורבי-מתיחות לערכי האמנות. הניגוד הזה הפרה את הקרקע כבר בימי קדם, ומדור לדור לא עמדה מעשות פרי, עד שכוחותיה נשתחררו בתקופתנו על מנת לקום לתחיה גדולה.

נוסף לערכם העצמי של הציורים וקביעת העובדה של קיום אמנות יהודית עתיקה, יש בהם משום שינוי הערכת מקורותיה של האמנות הנוצרית הקדומה. בדומה לגילוי המפתיע במדע-המוסיקה, שנעשה ע"י החוקר א. צ. אידלסון בהוכיחו את מקורם של ניגוני התפילות הנוצריות בטעמי הנגינה החנכיים — כך שופכים ציורי בית-הכנסת בדורא-אירופוס אור חדש על מקורות הציור הנוצרי הקדום. הספר "ציורי בית-הכנסת בדורא-אירופוס" של נפתלי שנייד הוא תרומה מה חשובה למדע האמנות העברית. ר. אלראי

התנ"ך. יצירתה חלה בתקופת המשנה. הנושאים כולם מרוכזים בחולדות ישראל ומגלים כננות לאומיות מובהקות של צייריהם. מקום מרכזי בין הדמויות תופסים הנביאים — משה, שמואל, אליהו ויחזקאל — והאבות. תמונתו של משה מופיעה בארבעה ציורים: לפני הסנה, על הר סיני, עם ספר התורה ולאחר פטירתו. כל אחת מתמונות-הקיר הנה קומפוזיציה אמנותית מושלמת. כגון — יציאת מצרים, ארון הברית יוצא מבית-דגון, תזון יחזקאל, שמואל מושח את דוד, הנושאים מגיעים עד לפרשת מרדכי ואסתר.

אמנות יהודית מקורית

חשובות ביותר הנן המסקנות של תגלית חשובה זו, המבטלות את הדעה הקדומה והמקובלת על העדר אמנות יהודית בגלל האיסור שבתורה. מאחר שיצירה מונומנטאלית זו של ציורי-קיר אינה פרימיטיבית כלל וכלל, הרי יש בזה הוכחה משכנעת על קיום ציור יהודי מפותח בדורות הקדומים. הצור

בעיר דמשק נבנה בנין חדש כדוגמת המקור — ע"י האדריכל ה. פירזו — ובקירותיו הושקעו ונקבעו הציורים בצורה מדוייקת.

מחקר של נפתלי שנייד

במשך הזמן נוצרה ספרות מדעית ניפרת על דורא-אירופוס בכלל ועל בית-הכנסת בפרט. פרופ' א. ל. סוקניק מהאוניברסיטה העברית תרם אף הוא תרומה חשובה בספרו ובמאמריו. אולם רוב המחקרים הגם ארכיאולוגיים-היסטוריים, ואילו נ. שנייד ניגש לחקר זה אמנותית-היסטורית, כדבריו בדברי ההקדמה: "בדעתי היה לבסס על ניתוח אסתטי-אמנותי את פירוש תכניהם הרוחניים של הציורים ולמצוא את מקומם בהתפתחות" את שלוש שנות עבודתו בשטח זה סיכם נ. שנייד בספר רב-עורך "ציורי בית-הכנסת בדורא-אירופוס", שהנו אחד הספרים המועטים, המניחים יסוד למדע-אמנות עברי.

הספר מלווה תצלומים ותרשימים גרפיים מציורי בית-הכנסת, המוסברים ע"י המחבר בדייקנות ובפרוטרוט. כל המסתכל בתמונות נתפס ליופיים המקורי ולהד קדומים החופף עליהם. פרטים רבים נראים כאילו צוירו בידי אמן בן זמננו. ומתוך הסתכלות בתמונות של יצירות אמנות לעמים ולדתות אחרים וכמו כן בציורים של אמנות יהודית מאוחרת — בא המחבר לידי מסקנות מענינות ביותר. ציורי הקיר של בית הכנסת בדורא-אירופוס הגם האילוסטרציה המונומנטאלית הראשונה והמקיפה של

תגלית בית-הכנסת בארם-נהרים

באביב שנת 1921, אגב פעולות צבאיות, גילה קצין בריטי, קפטן מורפי, על הגדה המערבית של נהר פרת בנינים עתיקים עם ציורי-קיר. הארכי-אולוג בריסטד ערך את החפירות והרישומים הראשונים, שנפסקו בגלל המצב הצבאי. אחרי חתימת השלום המשיך המלומד קיומן בחפירות שיטתיות (1922-23) ופירסם את מחקריו בספר. החל משנת 1928 תורחבה הפעולה ע"י טובי הארכיאולוגים, ובראשם המלומד הגדול רוטובצב, הם גילו בהדרגה את העיר הפרסית-הלניסטית-רומית דורא-אירופוס ואת פלאיה. עיקר חקירותיהם היתה כנסייה נוצרית וציוריה.

רק בעונת 1932-33 באה ההפתעה הגדולה לעולם בגילוי בית-כנסת עברי עם ציורי-קיר נפלאים. בהמשך החקר רות נתברר שבית-כנסת זה נבנה על בית-כנסת קדום יותר, שגורלו לא נתברר עדיין, לעומת זאת ידוע גורל בית-הכנסת השני, זה שקירותיו המציירים נשמרו. לפי הכתובת נקבע שבנינו נגמר באמצע המאה השלישית לספירת הנוצרים, כמה שנים לאחר גמר הבנין (בשנת 256) כשבאה העיר במצור ע"י הפרסים, שפכו הנוצרים סוללה גדולה. בית-הכנסת ביחד עם בנינים אחרים נקברו מתחת לסוללה ענקית זו. עובדה זאת הצילה את השריד הנפלא של תרבותנו העתיקה ושמרה אותו עד ימינו — אלף ושבע מאות שנה בערך.

הגלוסופה מתוך הספר "ציורי בית-הכנסת בדורא-אירופוס. לנפתלי שנייד"

